

УДК 378.14/014

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

А.І. Подуфалов

У статті проаналізовані поняття, пов'язані з теорією творчості, у аспекті формування творчого мислення студентів педагогічних коледжів. Установлені взаємозв'язки між дотичними поняттями й термінами. З'ясовано, що особливим видом творчої діяльності в умовах фахової підготовки майбутнього вчителя є педагогічна співтворчість викладача й студента, яка виключає негативні моменти педагогічної діяльності суб'єктів навчання. Обґрунтовано твердження, що формування творчого педагогічного потенціалу студентів педагогічного коледжу в ході професійно-педагогічної підготовки – це ряд послідовних, комплексних, циклічних процесів, спрямованих на самопізнання й самовдосконалення студента в професійно-педагогічній діяльності й конкретній творчій ситуації. Визначено педагогічні умови формування творчих здібностей студентів.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, творче мислення, творчі здібності, креативність, юнацький вік, майбутній учитель, педагогічна співтворчість, професійна підготовка.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЕДЖА КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

А.И. Подуфалов

В статье проанализированы понятия, связанные с теорией творчества, в аспекте формирования творческого мышления студентов педагогических колледжей. Установлены взаимосвязи между соприкасающимися понятиями и терминами. Выяснено, что особым видом творческой деятельности в условиях профессиональной подготовки будущего учителя является педагогическое совместное творчество преподавателя и студента, которое исключает негативные моменты педагогической деятельности субъектов обучения. Обосновано утверждение, что формирование творческого педагогического потенциала студентов педагогического колледжа в ходе профессионально-педагогической подготовки – это ряд последовательных, комплексных, циклических процессов, направленных на самопознание и самосовершенствование студента в профессионально-педагогической деятельности и конкретной творческой ситуации. Определены педагогические условия формирования творческих способностей студентов.

Ключевые слова: творчество, творческий потенциал, творческое мышление, творческие способности, креативность, юношеский возраст, будущий учитель, педагогическое совместное творчество, профессиональная подготовка.

FORMATION CREATIVE POTENTIAL OF STUDENTS TEACHERS COLLEGE AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

A.Podyfalov

The article analyzes the concepts associated with the theory of creativity, in terms of formation of creative thinking of students of pedagogical colleges. There are connections between adjacent concepts and terms. It was found that a special type of creative activity in conditions of future teachers' professional training are teaching teachers and students co-creation, which eliminates negative educational activities of teaching. The author grounds the statement that the formation of creative pedagogical potential of students of pedagogical college in the vocational and educational training is a series of successive, complex, cyclical processes aimed at student's self-knowledge and self-improvement in professional educational activities and specific creative situation. There are pedagogical conditions of formation students' creative abilities.

Key words: creativity, creative potential, creative thinking, creative abilities, creativity, adolescence, future teacher, educational co-creation, professional training.

Проблема творчого потенціалу особистості як вирішального ресурсу розвитку сучасного суспільства та головного фактору, спроможного забезпечити гармонійне життя людині в цьому суспільстві, останнім часом стала предметом обговорення та дослідження філософів, психологів та педагогів. Шляхи її розв'язання стають предметом численних дискусій.

Проблеми підготовки педагогічних кадрів, формування їхнього творчого потенціалу, розвитку важливих творчих здібностей, якостей, умінь, стилю мислення, діяльності висвітлюються в багатьох фундаментальних дослідженнях. Серед них визначаються певні напрями, що відображають окремі аспекти: вивчення творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис (Б.Г.Ананьєв, Д.Б.Богоявленська, М.О.Лазарєв, В.О.Моляко, М.М.Поташник, Н.Ю.Посталюк); дослідження ефективних шляхів і методів професійного становлення вчителя (О.О.Абдулліна, Ю.К.Бабанський, В.І.Загвязинський, І.А.Зязюн, В.А.Кан-Калік, Н.В.Кічук, Н.В.Кузьміна, І.П.Підласий, С.О.Сисоєва, Р.П.Скульський, В.О.Сластьонін); формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І.М.Богданова, Є.П.Голобородько, О.В.Волошенко, Л.П.Кадченко).

Однією з причин складності завдань з проблем творчості є той факт, що на сьогоднішній момент не існує однозначного трактування сутності понять «творчість» та «творчий потенціал».

Існує чимало теорій, які намагаються пояснити це незвичайне явище. Одні теорії пояснюють творчість як дар, інтуїтивне прозріння, інші вважають, що це копітка праця, тяжкі зусилля. Значний внесок у розробку проблеми творчості, розвитку творчих здібностей і творчого мислення, креативності, формування творчої індивідуальності особистості, педагогічної творчості зробили такі науковці, як В. Андрєєв, В. Зарецький, В. Моляко, О. Матюшкін, А. Пономарьов, С. Сисоєва, І. Семенов, Б. Кедров, С. Рубінштейн та ін., а також зарубіжні дослідники Дж. Бремнер, Е.Де Боно, Д. Брунер, Н. Коган, Д. Гілфорд, П. Торренс. Цей факт потребує аналізу сутності названих понять у філософському, психологічному та педагогічному аспектах.

Філософія розглядає поняття «творчість» як будь-яке внесення нового, зокрема створювання образів у результаті формуальної діяльності духу, творчої фантазії [4].

У психології творчість вивчається головним чином у двох аспектах: як психологічний процес створення нового та як сукупність властивостей особистості, які забезпечують її включення в цей процес [5]. Досі не визначено однозначно, що є ядром творчості: творче мислення, дивергентне мислення, уява, емоційний стан, особистісні характеристики тощо. Різні вчені по-різному підходять до цього питання.

Творчість у вузькому розумінні – людська діяльність, що породжує дещо якісно нове, і таке, що має суспільно-історичну цінність. У широкому розумінні, творчість – це будь-яка практична або теоретична діяльність людини, у якій виникають нові (хоча б для суб'єкта діяльності) результати (знання, рішення, способи дії, матеріальні продукти).

На думку С. Головіна, творчість – психічний процес побудови нових цінностей, ніби продовження та заміна дитячої гри. Діяльність, результатом якої є утворення нових матеріальних та духовних цінностей.

Таким чином, творчість – неформалізований процес побудови або виявлення суб'єктом нових відомостей або об'єктів духовної або матеріальної культури, яка базується на мисленні, що виходить за межі відомого, на реалізації власного бачення об'єкта, завдання або проблеми та свідомій відмові від усталених, стереотипних уявлень або відомих способів [2].

Таким чином, творчість доволі складне та неоднорідне явище, котре передбачає ретельний аналіз її компонентів.

Творча діяльність – свідомо, активна діяльність людини, що спрямована на пізнання та перетворення дійсності, на створення нових оригінальних предметів та виражається в пошуках найбільш результативних методів розв'язання проблем, їх удосконаленні, модернізації виробів, створенні нових проектів та інших освітніх продуктів, а також у постійному поповненні знань.

Виділяють такі компоненти творчої діяльності: здатність до багатогранного бачення проблеми; оригінальність мислення; гнучкість мислення; легкість генерування ідей; критичність мислення; здатність до оцінних дій; здатність до перенесення знань; рівень творчості, знань і майстерності; рефлексія в комбінації з творчою інтуїцією.

Зауважимо, що креативність не зменшується з віком, а – на думку багатьох дослідників – пригнічується системою традиційної освіти.

Педагогічна співтворчість викладача й студента виключає негативні моменти педагогічної діяльності суб'єктів навчання. Отже, виникає необхідність вивчення сутності творчого потенціалу та умов його ефективного формування в студентів, зокрема в педагогічному коледжі.

Метою нашої статті є визначення ключових понять, пов'язаних із проблемою творчості майбутнього вчителя, та педагогічних умов формування творчих здібностей студентів педагогічного коледжу.

Для систематизації основних підходів щодо розвитку творчості майбутнього вчителя суттєвим є уточнення поняття «творчий потенціал».

За тлумачним словником Т.Ф.Єфремової, потенціал визначається як сукупність усіх наявних можливостей, засобів у певній царині. Потенційний (можливий, вірогідний) – такий, що існує в потенції; прихований, не такий, що проявляється, проте знаходить вияв за певних умов [1].

У енциклопедичних словниках потенціал традиційно потрактовується як джерела, можливості, засоби, запаси, що можуть бути використані для розв'язування якогось завдання, досягнення певної мети; можливості окремої особистості в певній галузі.

К.В.Петров розглядає творчий потенціал як особистісне утворення, що належить суб'єкту та передбачає комплекс внутрішніх потенцій та ресурсів, які проявляються в діяльності, спрямованій на отримання нових (як для особистості, так і для суспільства загалом) результатів, що забезпечують можливості творчого зростання-розвитку суб'єкта протягом його життя [3].

Узагальнюючи сказане вище, сформулюємо таке визначення: професійно-творчий потенціал особистості – це сукупність її властивостей, станів та здібностей, а також набір засобів та прийомів, завдяки яким вони можуть проявитись у професійній діяльності людини та застосовуватись в розв'язуванні творчих завдань.

На нашу думку, творчий потенціал студента педагогічного коледжу можна визначити як сукупність індивідуальних характеристик молодого людини, які спрямовані на відкриття нового й виявляються в процесі розв'язування творчих завдань. До розвитку творчого педагогічного потенціалу, маючи на увазі студентів – майбутніх учителів початкових класів, необхідно підходити з позиції формування, оскільки у віці 15-17 років молоді люди можуть володіти «зачатками» творчого потенціалу (креативності) професійно-педагогічного спрямування, мати потребу в професійній самоактуалізації, і завдання середньої та вищої школи – сприяти студентам у самоорганізації цих зачатків у структурну, організовану форму. У цьому віці якості особистості, що входять до структури творчого потенціалу, малостійкі, пластичні, отже, вони легше піддаються зовнішнім впливам, їх легше змінити, ніж у стадії зрілості. Зовнішні впливи й діяння, яким піддається особистість з метою формування творчого потенціалу на початковому етапі, зберігаються частіше й міцніше, ніж впливи, випробовувані пізніше – у стадії зрілості.

З огляду на викладене, для позначення процесу розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів необхідно послуговуватися саме терміном «формування», що розуміється нами як надання структурованої форми творчому педагогічному потенціалу, або як конструювання нового, цілісного творчого педагогічного потенціалу, якого не має ще в студентів, але який може бути створений за умов цілеспрямованого, науково обгрунтованого підходу до цієї проблеми.

Р. Серьожніковою відзначається можливість і доцільність розгляду проблеми формування творчого педагогічного потенціалу студента в координатах, пов'язаних як із зовнішніми факторами (професія, педагогічна діяльність, безпосередній процес педагогічної освіти), так і з внутрішніми. Тобто, формування творчого педагогічного потенціалу студентів педагогічного коледжу в ході професійно-педагогічної підготовки – це ряд послідовних, комплексних, циклічних процесів, спрямованих на самопізнання й самовдосконалення студента в професійно-педагогічній діяльності й конкретній творчій ситуації.

Виходячи з викладених вище позицій, прагнення студента до актуалізації власного творчого професійно-педагогічного становлення може відбуватися в трьох взаємопов'язаних площинах і розглядатися: 1) як розуміння необхідності професійно-педагогічних знань і способів діяльності, суб'єктивні передумови творчої педагогічної діяльності, суб'єктної потреби визначення професійно-педагогічних цінностей (цілі, мотивація, цінності професійної самоактуалізації); 2) як осмислення себе, усвідомлення позитивних і негативних аспектів власної діяльності, оцінка та самооцінка власних почуттів, регулювання самореалізації, своїх стосунків та ухвалення рішень; 3) як здатність до конструктивного, нестандартного мислення й поведінки, а також усвідомлення та розвитку свого досвіду, результат креативної діяльності.

Спрямованість на творчу педагогічну діяльність як сукупність домінуючих професійних мотивів, потреб, установок, ціннісних орієнтацій, уподобань майбутнього вчителя загалом визначає вибір студентом творчої педагогічної діяльності, стає джерелом мотивації до здобуття професійно-педагогічної освіти, умовою професійно-творчого розвитку, і відповідно – виступає необхідною передумовою формування творчого потенціалу.

Структуру творчої діяльності студентів педагогічних навчальних закладів складають такі компоненти: мотиваційна настанова на творчу діяльність, творче мислення в поєднанні з евристичною діяльністю, творчі здібності (креативність), творчі вміння, творчі дії, узагальнені вміння розв'язувати нестандартні завдання. Під організацією творчої діяльності студентів педагогічного коледжу розуміємо сукупність процесів співробітництва та співтворчості зі студентами, спрямованих на створення нових ідей та способів дій щодо розв'язання проблемних завдань. Серед такого роду завдань варто назвати ділові ігри, кейс-стаді

(розв'язання складних, часто конфліктних, педагогічних ситуацій або розробка певних процедур – оцінювання, діагностики (для особливих категорій учнів), що мають місце в освітньому процесі), розробка методичних брошур науково-популярного змісту (для батьків, вихователів ДНЗ, тренерів, репетиторів), створення символічних зображень різних педагогічних термінів тощо.

Поняття «творчі вміння особистості» визначається як таке, що виявляється в її творчій діяльності й відображає спроможність, прагнення та готовність особистості до нестандартного розв'язання стандартних завдань. Творчі вміння потенційно виражені в людині як готовність до творчої дії.

У результаті вивчення різноманітної психолого-педагогічної літератури було з'ясовано, що творчі здібності – особливий вид розумових здібностей, що виражаються у вмінні продовжувати мислительну діяльність за межами того, що вимагається, відхилитися в мисленні від традиційних норм і генерувати різноманітні оригінальні ідеї, знаходити способи їхнього практичного розв'язку. Тому творчі здібності визначаємо як створення особистістю оригінального продукту, у процесі роботи над яким самостійно застосовуються знання, уміння та навички.

Творча особистість – це та, яка має глибокі, міцні знання й уміє їх використовувати; здатна до дослідницької діяльності; самостійна в здобутті знань; уміє аналізувати, мислити, висувати гіпотези, власні ідеї, інтегрувати та синтезувати інформацію.

Доцільним є питання: «Яким чином можливо розвивати творчі здібності в студентів педагогічного коледжу?». Оскільки рівень розвитку творчих здібностей особистості залежить від змісту та методів навчання, необхідно включати в навчальний процес спеціальні розвивальні засоби, що становитимуть підґрунтя педагогічних умов розвитку аналізованої якості. Отже, актуальними стають питання про педагогічні умови, реалізація яких сприятиме розвитку творчих здібностей студентів педагогічного коледжу. До цих умов відносимо:

– відповідний зміст навчального матеріалу (він повинен бути таким, щоб студент зумів вийти за рамки зразка);

– сам процес навчання, спрямований на опанування теоретичного матеріалу, повинен стимулювати розвиток творчих здібностей; для цього рекомендуємо використовувати спеціально сконструйовані варіативні завдання, створювати дієві мотиви, підводити студентів до самостійної постановки завдань;

– процес засвоєння знань студентами повинен мати пошуковий, дослідницький характер; кожен учитель має пам'ятати: якщо знання подаються в готовому вигляді, то їхнє засвоєння відбувається пасивно, і про жодну творчість тут не йдеться;

– невід'ємною частиною розв'язування творчих задач є створення ситуації успіху; переведення навчального процесу з рівня педагогічного впливу на студента на рівень особистісного впливу; ситуація успіху стимулює діяльність студента на кожному етапі створення нового.

Провідною умовою, що забезпечує інтенсивний розвиток творчих здібностей студентів педагогічного коледжу, виступає не епізодичне розв'язування окремих творчих пізнавальних задач, а цілеспрямована систематична робота із ними в системі навчання. У той самий час існують фактори, що заважають розвитку творчих здібностей: прагнення успіху, не зважаючи ні на що; нездатність протистояти тиску інших; несхвалення дослідження, уяви, фантазії; жорсткі гендерні стереотипи; готовність до швидкої зміни поглядів, власної думки; безумовне сприйняття думки авторитетів.

Розвиток творчого потенціалу й творчих здібностей студентів педагогічного коледжу є нагальною потребою сьогодення: від уміння вчителя нестандартно підійти до розв'язання різного роду педагогічних ситуацій залежить здоров'я, успішність, психологічний комфорт і безпека наших дітей. Важливою умовою формування творчих здібностей майбутнього вчителя є систематичне застосування в ході професійної підготовки пошуково-дослідницьких задач, навколо розв'язання яких має вибудовуватися педагогічна співтворчість викладача й студента. Перспективами подальших наукових пошуків визначаємо створення методики розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів у ході вивчення ключових понять профільних дисциплін.

Література

1. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный: Св. 136000 словарных статей, около 250000 семантических единиц : В 2 т. – М.: Рус.яз., 2000.
2. Гаврилова Т. Г. Основы формирования профессионального творческого потенциала: учебно-методическое пособие [Текст] / сост. Т. Г. Гаврилова. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2010. – 301 с.
3. Петров К. В. Формирование творческого потенциала учащихся как условие акмеологически задаваемого развития [Текст] / К. В. Петров. – «Мир психологии», 2006. №4. – 174 с.
4. Серьожникова Р. К. Бінарна професійно-педагогічна освіта як передумова формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача / Р. К. Серьожникова // Наукові праці ДонНТУ. Серія педагогіка, психологія і соціологія. № 7, 2010.
5. Ильичев Л. Ф. Философский энциклопедический словарь [Текст] / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев. – М.: Современная Энциклопедия, 1983. – 840 с.

References

1. Efremova T. F. Novyj slovar` russkogo yazyka. Tolkovo-slovoobrazovatel`nyj: Sv. 136000 slovarnyx statej, okolo 250000 semanty`chesky`x edy`ny`cz : V 2 t.. – M.: Rus.yaz., 2000.
2. Gavry`lova T. G.Osnovy formy`rovany`ya professy`onal`nogo tvorcheskogo potency`ala:uchebno-metody`cheskoe posoby`e[Tekst] /sost. T.G.Gavry`lova. –Gorno-Altajsk: RY`O GAGU, 2010. – 301 s.
3. Petrov K.V. Formy`rovany`e tvorcheskogo potency`ala uchashhy`xsya kak uslovy`eakmeology`chesky` zadavaemogo razvy`ty`ya [Tekst] / K.V. Petrov. – «My`rpsy`xology`y`», 2006. #4. – 174 s.
4. Ser`ozhny`kova R. K. Binarna profesijno-pedagogichna osvita yak peredumova formuvannya tvorchoho pedagogichnogo potencialu majbutn`ogo vy`kladacha/ R. K.Ser`ozhny`kova// Naukovi praci DonNTU. Seriya pedagogika, psy`xologiya i sociologiya. # 7, 2010.
5. Y`I`y`chev L. F.Fy`losofsky`j ency`klopedy`chesky`j slovar` [Tekst] / gl. redakcy`ya: L.F.Y`I`y`chev.– M: Sovremennaya Ency`klopedy`ya, 1983. – 840s.